

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINAMI A DĚTMI S NAŘÍZENOU ÚSTAVNÍ
VÝCHOVOU

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Maliňáková

Autor práce: Zdeňka Drozčáková

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: 4.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

19. května 2009

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Maliňákové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji také své rodině za podporu a v neposlední řadě také děkuji Marcelce Slipkové za technickou pomoc.

Obsah

Úvod	6
1 Rodina	8
1.1 Definice rodiny	8
1.2 Současná rodina	9
1.3 Rizikové faktory v rodině	11
2 Sociálně-právní ochrana dětí	12
2.1 Oddělení sociálně-právní ochrany dětí	13
3 Ústavní výchova	14
3.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	15
4 Úkony a kompetence sociálního pracovníka oddělení SPOD	17
4.1 Spisová dokumentace	18
4.2 Monitoring a prevence	18
4.3 Podání předběžného opatření	20
4.4 Podání návrhu na nařízení ústavní výchovy	21
4.5 Úkony pracovníka oddělení SPOD související s pobytem dítěte v zařízení pro výkon ÚV	22
4.6 Úkony sociálního pracovníka v souvislosti s ukončením či zrušením ÚV	23
5 Sociální práce s klientem	23
5.1 Zásady při práci s klientem	25
5.1.1 Motivace klienta	26
5.2 Sociální práce s rodinou před umístěním dítěte	26
5.3 Sociální práce s rodinou po umístění dítěte	28
5.4 Sociální práce s rodinou po návratu dítěte do rodiny	30

6	Metoda výzkumu	32
6.1	Cíl výzkumu	32
6.2	Východisko výzkumu	32
6.3	Předmět výzkumu	32
6.4	Výzkumná otázka	32
6.5	Metody sběru dat	33
6.6	Technika sběru dat	33
6.7	Popis terénu a výzkumný vzorek	33
6.8	Harmonogram výzkumu	35
7	Výsledky	35
7.1	Shrnutí výsledků	44
	Diskuze	46
	Závěr	48
	Seznam použité literatury a jiných zdrojů	49
	Seznam použitých zkratk	52
	Seznam příloh	53
	Příloha	54
	Abstrakt	60
	Abstract	61

Úvod

V dnešní době se na nás ze všech stran valí informace o týraných, zanedbávaných či zneužívaných dětech, informace o rodičích, kteří v rámci své životní lásky – alkoholu, automatech, neplní řádně rodičovské povinnosti, matky, které zanechají své děti bez dozoru. Slýcháme o nezletilých, kteří užívají nepřiměřené agresivity vůči vrstevníkům, o dětech, které se zabývají trestnou činností. Všechny tyto děti můžou skončit v zařízení pro výkon ústavní výchovy. O zvýšeném počtu umisťovaných dětí je hovořeno mezi sociálními pracovníky, soudy jsou zahlceny návrhy na nařízení ústavní výchovy.

Děti na základních a středních školách či učilištích jsou znalé slova „polepšovna, past’ák, děcák“, pokud přímo v jejich třídě nebyl nějaký spolužák umístěn, v rámci školy se jistě takový žák najde. Možná postupem času bude mezi teenagery trend: kdo neprošel past’ákem, není in! Za mého dětství bylo toto téma ve školách buď tabuizováno nebo osobní známost dítěte, které bylo umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebyla. Možná i toto dokazuje, že umisťování dětí není v dnešní době nemalé.

Tuto bakalářskou práci jsem se rozhodla zaměřit na osobu sociálního pracovníka obecního úřadu obce s rozšířenou působností v souvislosti s prací s rodinami a dětmi s nařízenou ústavní výchovou. Pokusila jsem se v této bakalářské práci ucelit teorii a praxi.

Při své práci na obecním úřadu obce s rozšířenou působností jsem měla možnost vykonávat agendu kurátora pro mládež a agendu související právě s rodinou a dětmi s nařízenou ústavní výchovou.

Ve své práci se budu opírat o zkušenosti z praxe, o zákony ve znění pozdějších předpisů, o odbornou literaturu a o internetové zdroje, které souvisí s problematikou ústavní výchovy a které souvisí s metodami sociální práce.

Teoretická část je tvořena výkladem základního souvisejícího pojmosloví a výkladem zákona o sociálně-právní ochraně dětí se zaměřením na paragrafy související s ústavní výchovou. Základní pojmosloví se týká rodiny, sociálně-právní ochrany dětí a oddělení pro její výkon, dále jsou popisovány

úkony sociální pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Dále je popisována sociální práce s klientem, kterou se pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí zabývají. Dále jsou popsány zásady sociální práce s klienty. Samostatná podkapitola je věnována motivaci klienta. Následují kapitoly věnované sociální práci s klientem dle fáze soudního rozhodnutí o ústavní výchově. Teorie je zakončena sociální prací po návratu dítěte do rodiny.

Výzkumná část je věnována kvalitativnímu výzkumu mezi sociálními pracovníky vybraných oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Mezi nimi bylo zjišťováno, s jakými nedostatky se v rámci realizace svých pracovních povinností v kontextu ústavní výchovy setkávají. Byly zjišťovány zkušenosti a názory na spolupráce se soudem, názory týkající se účelnosti zákona o sociálně-právní ochraně v oblasti návštěv dětí s nařízenou ústavní výchovou a jejich rodičů. V rámci vyhodnocení dotazníků, které byly pracovníkům zaslány v elektronické podobě prostřednictvím internetu, byly porovnány informace od pracovníků, kteří pracují s klienty od podání návrhů soudu a s pracovníkem, který je vyčleněn pouze na výkon sociální práce s rodinami a s dětmi s nařízenou ústavní výchovou.

1 Rodina

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. ... Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“¹

Rodina – základní stavební kámen pro náš život, ať už z hlediska vstoupení do ní či založení vlastní. Měla by být naší oporou, podporou, jistotou, poskytovat zázemí a napomáhat. Každý z nás má však jiné představy o správném fungování rodiny, ne každý z nás přijímá svou účast v rodině. Svobodně se rozhodujeme, zda založíme vlastní rodinu, svobodně si vybíráme partnera. Do své rodiny vkládáme své zkušenosti, ať už vědomě či nevědomě, a je-li to v našem zájmu, snažíme se o korekci nabytých zkušeností. Rodinu zařazujeme do svého žebříčku hodnot, bohužel ne vždy na prioritní místa.

1.1 Definice rodiny

Existuje řada definic rodiny vycházejících z pohledu psychologie, sociologie, ekonomiky, víry, historie atd.

Rodinou definujeme její členy, kteří jsou pokrevně svázáni. Podle právního řádu České republiky se rodina zakládá především manželstvím. V současné době bychom měli zmínit však další takový srovnatelný právní vztah, a to registrované partnerství. Rodina vzniká také v souvislosti s pěstounstvím či s adoptí. Základní, nukleární rodinu tvoří muž, žena a jejich děti. K rozšířené rodině počítáme příbuzenstvo. Dalšími modely jsou polygamní (obvykle patriarchální) rodiny a rodiny s jedním rodičem (obvykle ženou).

V úplném znění zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, paradoxně právní výklad rodiny nenalezneme, přestože se dnes řada mladých párů, která zakládá rodinu, rozhoduje pro nesezdané soužití.

¹ MOŽNÝ, I. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života..* Praha: Portál, a. s., 2002. s. 25.

Rodina je chráněna státem a zákony ČR. Hlavním posláním rodiny dle právních předpisů je péče o děti, zajištění jejich řádné výchovy a materiální zabezpečení. Ochrana rodiny a rodičovství je zakotvena v článku 32 v Listině základních práv a svobod jako součást hospodářských, sociálních a kulturních práv. V mezinárodních smlouvách je rodina chráněna ve Všeobecné deklaraci lidských práv, čl. 16, v Úmluvě o ochraně lidských práv a listině svobod, čl. 8 a 12, a dále v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, č. 23.

Rodina je protkána vzájemnými vazbami, které mohou být oslabovány, posilovány a určitých okolností zpretrhány. „Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a ostatními členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje.“² Tedy nejenom vazby mezi matkou a dítětem jsou důležité, ale také otcovské vazby a příbuzenské. Dle PhDr. Jaroslava Šturmy rodiče a příbuzní vyjadřují „skupinu dítěte“, kde může dítě vytvářet další vztahy a právě zde tuto schopnost navazovat kontakty a vést komunikaci v postupně rozšiřujících se kruzích.³

Biologicky jsme tedy naprogramováni k zakládání rodin. Dle Matějčka jsou potřeby dospělého člověka do jisté míry uspokojovány soužitím s dětmi.⁴

1.2 Současná rodina

Děti, kterým se dostává láskyplné výchovy od obou rodičů mají plnohodnotnou výbavu pro život. Výchovná působení matky a otce se nedají zastoupit, pouze se vzájemně doplňují.

Klíčové pojmy v pojetí současných rodinách jsou rozvod a soužití nesezdaných párů.

Souvislost s nestabilitou rodin má v dnešní době tlak na trhu práce. Na přední místa v hodnotovém žebříčku se dostává snaha finančního zabezpečení rodiny a udržení si svého statusu. Rodina trpí nedostatkem společně stráveného

² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, a. s., 1998. s. 42.

³ Srov. ŠTURMA, J. *Můžeš. Noviny o překonání bariér*. 3/2007. s. 9.

⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, a. s., 1999. s. 56.

času, její členové se vzájemně odcizují a tím přibývá více konfliktů, vážne komunikace. K relaxaci jsou upřednostňovány své zájmy na úkor společných aktivit a rekapitulací proběhlého dne. Také napomáhání řešení konfliktů vzniklých mimo rodinu již není spoluprací členů, tím dochází ke kumulaci stresu. Dochází ke zvyšování střetů mezi partnery, pocitu přetěžování, zvláště žen v péči o děti a o domácnost. Snadné východisko z bludného kruhu tvoří „odpočinek od sebe“, příp. učinění kroků za dosažením rozvodu partnerů.

Dle údajů Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) bylo v České republice za rok 2008 rozvedeno 31,3 tisíce manželství, tedy úroveň rozvodovosti dosáhla 49,6 %. Průměrná délka trvání manželství činila 12,3 roku. Téměř jedna pětina manželství však byla ukončena do 5 let, a další mezi 5. a 10. rokem.⁵

Otázkou zůstává, co způsobuje překážku ke vstoupení do manželství. Ve svém okolí se setkávám s těmito důvody: obava před závazky, které sňatek přináší, sňatek z důvodu založení rodiny, finanční nákladnost samotného aktu.

Údaje ČSÚ o počtu uzavřených sňatků v loňském roce hovoří takto: 52,5 tisíce párů vstoupilo do manželství, průměrný věk se zvýšil u mužů 31,4 let a u žen na 28,7 roku.⁶

Vrátíme-li se k rozhodnutí založit rodinu, mám za to, že dnešní páry si pořizují potomka s ohledem na jejich finanční situaci. Ačkoliv se stát snaží skrze rodinnou politiku podporovat navýšení porodnosti, stále platí, že finanční náklady spojené s péčí o potomka jsou značně vysoké. Stále se setkávám s názorem, že páry chtějí svým dětem dopřát „vše“, ve srovnání s jejich dětstvím.

Opět dle údajů ČSÚ mohu uvést, že v roce 2008 bylo narozeno 119,6 tisíce živých dětí, tedy o 4,9 tisíce více než v roce 2007. Pro srovnání se více dětí, a to 121,0, narodilo v roce 1993. Tento „babyboom“ zmiňovala také média, řada porodnic hlásila plné vytížení. U nesezdaných párů činil počet narozených dětí 43,5 tisíce, u nevdaných žen se zvýšil podíl narozených dětí na 36,3 %.⁷

⁵ srov. *Rychlá informace*. [online]. © Český statistický úřad, 2009. [cit. 2009-04-29]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031309.doc>.

⁶ arov. Tamtéž.

⁷ srov. Tamtéž.

Dnešní ženy mají tendenci zakládat rodinu v „pozdějším věku“. Tento jev si vysvětlují rozšířenými možnostmi v souvislosti se studiem, s cestováním, s prací v zahraničí, s budováním kariéry, s vytvářením úspor. Stále více mladých lidí studuje a zůstává podporováno svými rodiči v obživě a bydlení. Tímto se posouvá hranice, kdy se osamostatňují, nachází zaměstnání a budují vlastní bydlení, a poté teprve uvažují o rodině. Toto doplňují údaje z již výše zmiňovaného zdroje. V roce 2008 stoupla hranice věku prvorodiček na 27,3 roku, což dokazuje trend posunu mateřství, věk otců se v tomto případě posunul na 31,3 roku.⁸

1.3 Rizikové faktory v rodině

Jistě v každé rodině se najdou situace, které bychom nazvali problémem. Jde o souběh skutečností, které negativně ovlivňují chod rodiny a jejích členy, což se ihned odráží na vztazích v rodině a jejím okolí.

Skutečnost, která ovlivňuje situaci v rodině, nazýváme faktorem. **Rizikovým faktorem** v rodině může být sám rodič, tedy v souvislosti s jeho chováním. Např. pokud má rodič nedostatečnou inteligenci, může docházet k zanedbávání potřeb dítěte ve všech směrech, není schopen se o dítě starat. Kvalitní péči a výchovu neumožňuje také rodič, který se potýká se závislostí, a to zejména v případě alkoholismu, toxikomanie, gamblerství, dále rodič s psychickými problémy či s nemocí, u kterého vážnost stavu znemožňuje dostatečně vykonávat funkci pečovatele a vychovatele. Riziko hrozí také u rodiče s nízkým věkem, u osamělého rodiče, v případě nechtěného těhotenství či nedostatečnou předporodní péčí. Rizikový je v neposlední řadě rodič, který má komplikace v partnerském vztahu.

Dalším rizikovým faktorem mohou být vztahy v rodině. Zde řadíme násilí v rodině, ať už mezi dospělými či v souvislosti s týráním, zanedbáváním a zneužíváním dětí. Dále bych mohla jmenovat špatnou komunikaci mezi členy rodiny, která prohlubuje problémy a oddaluje možnost nápravy. Také společenské

⁸ srov. *Rychlá informace*. [online]. © Český statistický úřad, 2009. [cit. 2009-04-29]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031309.doc>.

postavení může vyvolávat problémy v rodině, zvláště v případě jeho poklesu, sociální zázemí, ekonomická situace rodiny.

I samo dítě bývá rizikovým faktorem, a to např. z hlediska pohlaví, postižení, vyspělosti. Může nastat situace, která u dítěte způsobí nepříznivý vývoj. Problémy v rodině působí na dítě negativně. U dětí může docházet k rozvoji predelikventního chování. Matoušek toto chování definuje jako „*chování, ze kterého se s vyšší pravděpodobností než u jiných druhů chování u dětí vyvine chování kriminální. Jsou to zejména úteky z domova, záškoláctví a agresivní napadání spolužáků*“⁹. Toto chování může vyústit také v sociální deviace – „*odchylka od společenské normy, volba jiné než běžné varianty chování*“¹⁰, jako je např. zneužívání návykových látek, patologické chování v rodině, promiskuitní chování a prostituce u mládeže, kriminalita.

Rizikové faktory zvyšují pravděpodobnost vzniku situací, za kterých může dojít odebráním dítěte z rodiny na základě soudního rozhodnutí.

2 Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranu dětí (dále jen SPOD), jako odvětví veřejného práva, zajišťuje prostřednictvím zákona stát a v přenesené působnosti obecní úřady obce a, další orgány vyjmenované v § 4, zákona č. 359/1999, o SPOD, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o SPOD), a dále osoby pověřené k výkonu SPOD. Seznam osob pověřených k výkonu SPOD je uveden na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR¹¹, kde je seříděn dle jejich sídla. V současné době je SPOD zajišťována 205 obecními úřady obce s rozšířenou působností.

Sociálně-právní ochranu představuje soubor různých opatření a nástrojů, které vyplývají ze zákona o SPOD. Stěžejním dokumentem, o který se opírá problematika SPOD, je Úmluva o právech dítěte, Sdělení č. 104/1991 Sb. Další

⁹ MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. Praha: Portál a. s., 2003, s. 164.

¹⁰ MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. Praha: Portál a. s., 2003, s. 51.

¹¹ *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: MPSV., [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/984>.

související předpisy a mezinárodní dokumenty jsou taxativně vyjmenovány např. v knize Zákon o sociálně-právní ochraně dětí¹².

SPOD se zaměřuje na děti, které se nachází v určité životní situaci. Tuto oblast blíže definuje § 6 zákona o SPOD.

Jak jsem již v úvodu této kapitoly uvedla, na výkonu sociálně-právní ochrany dětí se významně podílí obecní úřady obce s rozšířenou působností, a to na odborech sociálních věcí – oddělení SPOD. A právě jejich práci s rodinami a s dětmi v souvislosti s ústavní výchovou budou věnovány kapitoly č. 4 a 5.

2.1 Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Na těchto odděleních vykonávají SPOD kurátoři pro mládež, kteří se zabývají dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli protiprávních činů a jejich rodinami, jimž poskytují odbornou poradenskou a socioterapeutickou pomoc, dále pracovníci pro náhradní rodinnou péči a tzv. terénními sociálními pracovníky, kteří poskytují sociálně-právní ochranu všem ostatním dětem.

„Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí, ... poskytuje se dětem mladším 18 let. Důraz je položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů). Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.“¹³

¹² NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 17, s. 303 – 464.

¹³ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 7.

3 Ústavní výchova

Ústavní výchova (dále jen ÚV), jako jedna z forem náhradní výchovy, „je nařizována soudem na základě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Je opatřením nařizovaným v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. Má být nařizována dětem, které nevykazují závažné poruchy chování a nedopouštějí se trestné činnosti“¹⁴

Z psychologického hlediska je ústavní výchova vhodná pouze jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina (př. osvojitelská, pěstounská) nebo než se dítě může vrátit zpět do původní rodiny. Soud je proto povinen před jejím nařízením vždy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zabezpečit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má před péčí ústavní přednost. O ÚV rozhoduje soud na návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností, návrhem však není vázán a smí rozhodnout i bez podání návrhu.

Ústavní výchova je nařizována dětem mladším 18 let v případě, kdy je jejich výchova vážně ohrožena či narušena nebo pokud rodiče z jiných vážných důvodů nemohou dětem výchovu zabezpečit. Zaniká rozhodnutím soudu, pokud pominuly důvody pro její nařízení, pokud byla nalezena jiná náhradní rodina nebo pokud dítě dosáhlo zletilosti. Soudním rozhodnutím může být prodloužena až o jeden rok do 19 let věku dítěte.

V případech, kdy je nutné zajistit dítěti bezodkladnou ochranu (ocitlo se bez jakkoliv péče, jeho život nebo příznivý vývoje jsou vážně ohroženy nebo narušeny), může soudce nařídit předběžného opatření na základě § 76a, odst. 1, zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, aby bylo dítě předáno do ústavní péče nebo do péče jiné fyzické osoby. Návrh na toto opatření podává obecní úřad obce s rozšířenou působností. Soud o něm musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání.

Na základě závažnosti tohoto výchovného opatření je soud povinen jednou za šest měsíců zkoumat, zda důvody nařízení ÚV přetrvávají, a to z písemných

¹⁴ Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995 – 2004. MVČR – odbor prevence kriminality. 2008. s. 5.

zpráv orgánu SPOD, dle vyjádření dítěte (je-li tohoto dle věku a rozumové stránky schopno) a dále dle vyjádření stanoviska rodičů.

Dle soudní statistiky uvedené v tabulce Pravomocná rozhodnutí soudu (okresní) v řízení o nezletilých dětech – počet věcí¹⁵ byla v ČR za rok 2008 ústavní výchova nařízena u dítěte ve věku od 13 do 15 roku pro jeho závadové chování v počtu 384, u dítěte nad 15 let pro jeho závadové chování v počtu 730 a v ostatních případech v počtu 1102, celkem tedy 2216 rozhodnutí. Zrušena byla v tomtéž roce v počtu 382 soudních rozhodnutí.

Dle materiálu MVČR Hodnocení systému péče o ohrožené děti¹⁶ bylo v roce 2007 umístěno do 225 zařízení 7600 dětí.

V souvislosti s ústavní výchovou bych chtěla uvést také ochranné opatření, a to ochrannou výchovu. Toto opatření ukládá soud na základě zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. *Toto opatření je užíváno u dětí se závažnými poruchami chování nebo s trestnou činností, a u kterých prostředí, ve kterém žijí, neposkytuje záruku jejich náležitě výchovy. Jejím účelem je zajištění podmínek pro intenzivní práci s dítětem a ochrana společnosti před jeho chováním*¹⁷. Musí zde být splněna podmínka, že nařízení ÚV by bylo v daném případě nedostatečné opatření.

3.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Jednotlivá zařízení můžeme rozdělit dle jejich správy: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT), Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) a Ministerstvo zdravotnictví ČR (dále jen MZ). Zařízení spadající do resortu MŠMT a MPSV se pro účely výkonu

¹⁵ Srov. *Pravomocná rozhodnutí soudu v řízení o nezletilých dětech – počet věcí* [online]. Praha [cit. 2009-06-01]. Dostupné na WWW: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=399&d=35355>.

¹⁶ Srov. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra – odbor prevence kriminality, 16.10.2007 © MVČR 2005 [cit. 2009-05-01]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/>.

¹⁷ *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995 – 2004*. MVČR – odbor prevence kriminality. 2008. s. 5.

ÚV nebo OV řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Diagnostický ústav (dále jen DÚ) patří do resortu MŠMT. Zařízení je dvojí povahy, a to pro děti od tří let bez rozdílu pohlaví (Dětský diagnostický ústav – DDU), pro děti od 15 let s předpokladem ukončené povinné školní docházky (Diagnostický ústav pro mládež – DÚM, děleny dle pohlaví). Zde dochází ke komplexnímu vyšetření dítěte při pobytu zpravidla 8 týdnů a zpracování diagnostické zprávy, kde jsou zahrnuty i doporučení následných výchovných a vzdělávacích potřeb. DÚ rozhoduje o výběru následného zařízení pro výkon ÚV. Dále provádí rediagnostiku na žádost zařízení pro výkon ÚV. Ze zákona plní úkoly: diagnostické, terapeutické, výchovné, vzdělávací, sociální, organizační a koordinační¹⁸.

Dětský domov je školským zařízením pro děti zpravidla ve věku od 3 do 18 let (v případě přípravy na povolání do 26 let na základě dohody). Je určen pro děti, které nemají závažné poruchy chování. Dítě je zde zařazeno do rodinné skupiny, která má 6 – 8 členů. Školní docházku vykonávají mimo zařízení.

Dětský domov se školou je speciální školské zařízení, určené pro výkon ÚV a OV dětí, které nemají ukončenou povinnou školní docházku, zpravidla starší 6 let. Zde se umísťují děti se závažnými poruchami chování (zejm. trestná činnost), nebo z důvodu aktuálního stavu vyžadují specifickou výchovně léčebnou péči. Škola je součástí zařízení.

Výchovné ústavy jsou zřizovány pro děti starším 15 let, které mají závažné poruchy chování (zejm. trestná činnost). Zde je možno přijmout i dítě starší 12 let, kterému byla uložena ochranná výchova, a pro závažné poruchy chování nemůže být umístěno v DD. Poskytují zde výchovnou, vzdělávací a sociální péči.

¹⁸ *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* [online]. Praha: MŠMT, © 2006 [cit. 2009-06-06]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let spadají do resortu MZ. Řídí se zákonem č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních. Dětem je zde zajišťována komplexní péče: výchovná, zdravotní, sociální, pedagogická, psychologická, logopedická. Tato zařízení jsou spojena. Pobyt může být nařízen soudem, nebo realizován na základě souhlasu rodičů.

Domov pro osoby se zdravotním postižením spadá do resortu MPSV (dříve Ústavy sociální péče – změna od 1.1. 2007 jako důsledek platnosti zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Pro děti zajišťují domovy v rámci příslušných oddělení péči o klienty ve věku od 3 do 18 let (maximálně 26 let). V řadě případů jde o provoz sousedící s DD pro děti do 3 let s oddělením pro zdravotně postižené. I zde zajišťují komplexní péči: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

4 Úkony a kompetence sociálního pracovníka oddělení SPOD

Úkony a kompetence pracovníků oddělení SPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností se v praxi opírají především o zákony ve znění pozdějších předpisů, a to zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Samozřejmě další související předpisy jsou neméně důležité a jsou na sobě vzájemně vázány. Dále bych chtěla zmínit Instrukci MPSV č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. března 2000, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány SPOD a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřením dítěte do pěstounské péče.

Následující podkapitoly budou uváděny v kontextu ÚV.

4.1 Spisová dokumentace

O všech provedených úkonech, úředních záznamech, obdržných žádostí a zprávách vede pracovník oddělení SPOD spisovou dokumentaci. Spisová dokumentace je označována OM či NOM. Dokumentace označená OM je zakládána u dětí, které mají trvalý pobyt ve správním obvodu příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, dokumentace NOM se zakládá při práci s dětmi, které mají trvalý pobyt mimo správní obvod. Dále je opatřena pořadovým číslem a rokem při jejím zakládání. Součástí dokumentace je spis dítěte, spis o správním řízení, spis o návštěvách dětí v rámci ústavní výchovy, a příp. zvláštní složka dostupná pouze pracovníkům oddělení SPOD.

4.2 Monitoring a prevence

Sociální pracovník je povinen dohlížet na zajištění práva dítěte na život, na jeho příznivý vývoj a řádnou ochranu. To se týče např. práva na vzdělání, na ochranu před jakoukoli formou násilí, zanedbávání či zneužívání. Pokud jsou tato práva porušována, je povinností každého z nás tuto skutečnost nahlásit příslušnému orgánu SPOD. Tato povinnost je zakotvena v zákoně o SPOD, v § 7.

Sami pracovníci mají povinnost zjišťovat, zda nejsou práva dítěte porušována či zda dochází k nedostatkům ve výchově dítěte, a to při terénním šetření. Ne vždy jsou porušená práva dítěte napoprvé zjevná, proto je nutné vynaložit značnou pozornost pracovníka, v neohlášené šetření případně opakovat a zajistit potřebné informace od ostatních orgánů či z blízkého okolí dítěte, jako např. od spolubydlících v domě, od příbuzných, ze školy či zájmových aktivit, od lékaře, ale také od druhého rodiče v případě rozděleného soužití. Pracovník musí správně vyhodnotit signály o porušení práv dítěte, aby nedošlo k neodůvodnitelnému vstupu do soukromí všech zainteresovaných.

Také samo dítě může kontaktovat orgán SPOD za účelem pomoci.

V případě, že nedostatky jsou v chování dítěte, je pracovník povinen tuto skutečnost projednat, a to jak s dítětem, tak s osobami odpovědnými za výchovu.

Pracovník je oprávněn vyzvat dítě a osoby odpovědné za výchovu k projednání nedostatků na oddělení SPOD. Zde provede pohovory, z nichž dle závažnosti vyplyne dohoda o nápravě a případné sankci při jejím porušení. V rámci dohody může také dojít ke stanovení formy pomoci rodině a podání či zprostředkování vhodného poradenství, aby došlo k odstranění nedostatků.

Před úkony směřujícími k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy může pracovník uložit výchovná opatření, která by měly napomoci k odstranění nežádoucích nedostatků ze strany rodičů (osob odpovědných za výchovu) i dětí a které by vedly rodiče k plnění povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti. Těmito opatřeními jsou:

- napomenutí, které může být uloženo dítěti, rodičům a osobám narušujícím řádnou výchovu dítěte,
- dohled, kdy jde o pravidelné sledování podmínek, ve kterých dítě žije, a to je možné v součinnosti se školou, občanskými sdruženími či na pracovišti,
- uložení omezení dítěti, které má zabránit škodlivému působení na jeho výchovu (jde především o zákaz navštěvování nevhodných zařízení, jakými jsou bary, herny diskotéky apod. s negativním vlivem).

Dle § 12 zákona o SPOD může být rodičům uložena „*povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nezajistili dítěti odbornou pomoc, ačkoliv ji nezbytně potřebuje či nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci...*“¹⁹ Tato povinnost může být uložena i osobám odpovědným za výchovu, tedy nejen rodičům.

Prevence spočívá ve včasném zásahu a pomoci, aby nedošlo k uložení výchovných opatření orgánem SPOD či právě podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Prevenci v této oblasti by mohlo napomoci více nestátních zařízení s programy pro rodiny a děti.

¹⁹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 42.

4.3 Podání předběžného opatření

V zákoně o SPOD je institut předběžného opatření zmíněn v § 16, ve kterém stojí: „*Ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření podle zvláštního právního předpisu.*“²⁰ Jde o citaci § 76a občanského soudního řádu (dále jen OSŘ). Místní příslušnost podání předběžného opatření (dále jen PO) je vázána místem trvalého bydliště dítěte. Příslušný soud je povinen vydat usnesení bezodkladně, nejdéle do 24 hodin od jeho podání v případě, že se ocitlo bez jakékoliv péče či je ohroženo na životě, pravomocné je jeho vyhlášením (vydáním).

Mezi pracovníky oddělení SPOD je používána terminologie „pomalé přeběžko“, kdy je návrh na vydání PO podáván dle § 76 OSŘ, a to v případě, že dítě není ohroženo na životě. Návrh může podat jakákoliv fyzická či právnická osoba. Jedná se například o opakované a setrvávající záškoláctví, kdy k nápravě nedošlo žádnými možnými prostředky, ale je v zájmu dítěte povinnou školní docházkou dokončit. V praxi je dítě následně umístěno do DDÚ a následně je zahájeno řízení o nařízení ústavní výchovy. V případě, že bylo vydáno PO o umístění dítěte do DÚ, a dítě je na útěku, před výkonem se skrývá, je při jeho hledání součinná Policie ČR. Návrh na vydání „rychlého přeběžka“, § 76a OSŘ, je popsán v prvním odstavci této podkapitoly. Pracovník podává návrh na vydání PO v např. případech, kdy je dítě rodičem opuštěno. Zhodnocení situace před podáním návrhu nese značnou zodpovědnost. Tento návrh může podat pouze pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

V usnesení o vydání PO je zpravidla uváděno, aby dítě do příslušného DÚ předal rodič. V případě usnesení dle § 76a OSŘ je současně vydáno Usnesení o výkonu rozhodnutí, na základě něhož je dítě neprodleně předáno do DÚ. Výkon rozhodnutí provádí soudní vykonavatel za součinnosti sociálního pracovníka

²⁰ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 53.

oddělení SPOD. Usnesení o výkonu rozhodnutí je také vydáno v případě, že rodič při usnesení o vydání PO dle § 76 odmítá předat dítě do příslušného zařízení.

V rámci zajištění okamžitého jednání a podání návrhu na vydání PO dle § 76a vykonávají pracovníci oddělení SPOD pracovní pohotovost mimo svou pracovní dobu a jsou pro účely včasného zásahu dostupní v rámci mobilní telefonické sítě. Za tuto pracovní pohotovost pobírají odměnu.

4.4 Podání návrhu na nařízení ústavní výchovy

V případě, že všechna předcházející opatření selhala, a dále jsou patrné nedostatky ve výchově rodičů či osob zodpovědných za výchovu, porušována práva dítěte, ale také nedostatky v chování dítěte (opakované záškoláctví, útěky a toulání, užívání návykových látek, provinění a trestná činnost), přistoupí pracovník k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy příslušnému soudu. Bohužel důvody bývají v praxi i špatné materiální a ekonomické zázemí rodiny. V návrhu je popsána průběžná práce s dítětem a rodinou (osobami odpovědnými za výchovu), uložená opatření, jejich výsledky a důvody k podání samotného návrhu. Aby mohl soud důvody podání návrhu zvážit a vyslovit závěr, zkoumá potřebné důkazy. Pro tyto účely žádá předložení písemné zprávy zaměřené na rodinné konstelace, rodinné prostředí, průběh školní docházky, zájmy dítěte. K soudnímu jednání jsou pozváni rodiče (osoby odpovědné za výchovu), dítě a pracovník oddělení SPOD, který je zde za účelem opatrovníka, hájí zájmy dítěte.

Soud zváží důkazy, vyslechne zúčastněné, a pokud nejsou překážky, vynese rozsudek. Pokud nařídí ústavní výchovu, činí tak v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. V rozsudku uloží rodičům (osobě odpovědné za výchovu), aby dítě předali do DÚ. V případě, že si strany ponechají lhůtu na odvolání, se stává rozsudek pravomocným po jejím proběhnutí. Lhůta běží po doručení rozsudku všem účastníkům.

Po nabytí právní moci rozsudku dohodne pracovník oddělení SPOD datum nástupu do DÚ. K tomuto datu vyzve příslušnou osobu k předání dítěte. Dále

zašle žádost škole, kterou dítě navštěvuje, a dětskému lékaři, o předání spisové dokumentace do DÚ. Před nástupem do DÚ je nutno zajistit u dětského lékaře doklad o vhodnosti nástupu do kolektivního zařízení (zda dítě nemá infekční chorobu). Nedopraví-li příslušná osoba dítě do zařízení, podá pracovník oddělení SPOD návrh na výkon rozhodnutí. Následný postup je shodný jako v podkapitole 4.2 o předběžném opatření. V případě, že hrozí útěk dítěte při provedení výkonu rozhodnutí nebo se předpokládá konflikt s osobami, u kterých se dítě nachází, je možná součinnost pracovníků soudní stráže.

4.5 Úkony pracovníka oddělení SPOD související s pobytem dítěte v zařízení pro výkon ÚV

„Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova; cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi.“²¹

Povinnost sledovat výkon ÚV či OV je zakotvena v zákoně o SPOD, v § 29, dle něhož je dítě navštěvováno nejméně jednou za 3 měsíce. Při návštěvě má mít pracovník přístup ke spisové dokumentaci dítěte a kontroluje, zda nebyla porušena práva dítěte. Pohovor s dítětem má být umožněn bez přítomnosti dalších osob. Pracovník si dále ověřuje, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení, hovoří s ředitelem/kou zařízení, sociálním pracovníkem a s vychovatelem. Častým tématem je řešení útekovosti, chování dítěte, kontakt s rodinou a případné pobyty mimo zařízení.

Pracovník je také povinen provádět nejméně jednou za 3 měsíce návštěvu i u rodičů dětí s nařízenou ÚV. Zde také zjišťuje, zda trvají důvody umístění dítěte. Při návštěvách v domácnosti rodičů je také hodnoceno prostředí a zázemí pro účely pobytů dětí mimo zařízení.

²¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 8.

Při této příležitosti může pracovník dodávat rodičům také poradenství.

4.6 Úkony sociálního pracovníka v souvislosti s ukončením či zrušením ÚV

Zjistí-li pracovník, že pominuly důvody, pro které byla ÚV nařízena, podá k příslušnému soudu návrh na zrušení ÚV. Tento návrh může podat i rodič. Soud se na základě vyžádaných zpráv tímto návrhem zabývá a při soudním jednání rozhodne rozsudkem. V některých případech soud ke zrušení ÚV stanoví dohled, který je vykonáván prostřednictvím pracovníka oddělení SPOD.

V případě, že se blíží dosažení zletilosti dítěte, zařízení kontaktuje pracovníka oddělení SPOD o nadcházejícím propuštění. Ve spolupráci mohou připravovat mladého člověka na výstup ze zařízení, a to např. zajištěním ubytování, zajištěním volného místa v Domu na půli cesty, apod. Pro další spolupráci klient po výstupu přechází ke kurátorovi pro dospělé (též odbor sociálních věcí).

5 Sociální práce s klientem

Pracovník oddělení SPOD a rodina s dítětem je rovnice o mnoha proměnných. Směr, kam se bude spolupráce ubírat, závisí na obou stranách a na jejich možnostech. Pro efektivní spolupráci musí být mezi pracovníkem a klientem rovnováha.

Za kvalitu vykonávané práce nese zodpovědnost sám **pracovník SPOD**.

Výkon a výsledky sociální práce se odráží na vzdělání pracovníka, na jeho zkušenostech a na délce praxe. Potřebnost vzdělávání je podporována možnostmi účastnit se řady seminářů, kurzů a školení pro danou problematiku. Rozsah vzdělání sociálních pracovníků také stanoví zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 110 odst. 4 písm. a) až d). Nicméně získání vysokoškolského titulu nemusí zajistit kvalitní spolupráci s klientem, ta je tvořena na základě vzájemné důvěry. Důvěra může být vytvořena pouze tehdy, jedná-li

strany v partnerském duchu, a v případě, kdy pracovník nevystupuje jako „ten zlý“ vůči klientovi.

Další roli v odrazu vykonávané sociální práce hraje i osobnost, povaha, přístup, angažovanost. Řezníček zmiňuje tyto osobní a profesionální předpoklady sociální práce: nadání, zkušenosti, osobní hodnoty, intuitivní tvořivost, teoretické poznatky, empatii, vřelost a opravdovost, tvořivost a flexibilní důraznost.²²

Kvalita práce s klientem bývá však utlačována kvantitou případů. Dle Hovorky (MPSV) je „průměrný počet případů připadajících na jednoho pracovníka OSPOD 362 (stav k 1. 1. 2007)“²³. Obecně lze říci, že čím více má pracovník případů, tím méně času a energie může věnovat klientovi a zodpovědně vyhodnocovat prioritní případy. Při větším množství klientů však hrozí podcenění závažnosti případu. *„Menší počet případů znamená intenzivnější kontakt s rodinou klienta, pracovníkovi je dostupných více informací. Četnější pozorování, jak rodina funguje, dává příležitost intervenovat v potřebnou chvíli.“*²⁴

Dalším problémem je kumulování funkcí pracovníků oddělení SPOD: *„Na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířeno působností má 355 pracovníků oddělení SPOD, tj. téměř 22 % z celkového počtu pracovníků, kumulované funkce, tzn. že vedle sociálně-právní ochrany dětí vykonávají ještě další agendy (stav k 1. 1. 2007).“*²⁵

Při přetížení pracovníka a pocitu selhávání hrozí projevení příznaků vyhoření. Zde je nutná prevence (např. včasné rozpoznání nárůstu agendy, vytvoření dalších pracovních míst, přerozdělení práce, zajištění supervizí na pracovišti). Dle Hovorky jsou důsledky přetížení pracovníků oddělení SPOD v zajišťování SPOD pouze v minimálním zákonném rozsahu, v nedostatku prostoru a času na preventivní činnost, soustavnou práci s ohroženou rodinou,

²² Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 25.

²³ Srov. HOVORKA, D., *Aktuální problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí*. MPSV, odbor rodinné politiky. [online] © Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: http://www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Mgr.%20Daniel%20Hovorka%20-%20MPSV.ppt.

²⁴ BERG, I. K. *Posílení rodiny*. Praha 1992. Institut pro systemickou zkušenost. str. 9.

²⁵ HOVORKA, D. *Aktuální problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí*. MPSV, odbor rodinné politiky. [online] © Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: http://www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Mgr.%20Daniel%20Hovorka%20-%20MPSV.ppt.

poskytování poradenství a terénní práci, a v nemožnosti větší specializace pracovníků.²⁶

Sociální práci a spolupráci dle Řezníčka stěžují především **klienti** nedobrovolní, závislí na návykových látkách, manipulativní či nebezpeční. Při práci s nedobrovolným klientem je nutné použít autoritativní přístup v jednání, které je otevřené a věcné. U klientů se závislostmi lze předpokládat nakumulování problémů, práci s nimi by pracovníkovi mohla usnadnit spolupráce se širší rodinou, ať při získávání informací o klientovi, tak při poskytování pomoci. Při práci s manipulativním klientem je vhodné určit si pravidla spolupráce a případné sankce. Klient usiluje o získání výhod a přenesení veškeré zodpovědnosti na pracovníka. Řezníček doporučuje při jednání přítomnost dvou pracovníků.²⁷

5.1 Zásady při práci s klientem

Za účelem efektivnosti práce s klientem by měly být pracovníkem dodržovány tyto zásady:

- respektovat klienta, jeho osobu a jeho právo volby,
- přizpůsobit komunikaci při jednání s klientem,
- motivovat klienta ke změně (více podkapitola 5.1.1)
- nepředpokládat samozřejmou znalost oblasti, o níž je hovořeno – klient mnohdy ani netuší, o čem hovoříme, proto své následující postupy vysvětlíme,
- umožnit klientovi plnit očekávání společnosti,
- usměrnit očekávání klienta, kladení reálných cílů
- nepřebírat za rozhodnutí klienta zodpovědnost,
- „zachování profesionální objektivity,

²⁶ Srov. HOVORKA, D. *Aktuální problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí*. MPSV, odbor rodinné politiky.[online] © Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: http://www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Mgr.%20Daniel%20Hovorka%20-%20MPSV.ppt.

²⁷ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 44.

- *individuální přístup,*
- *maximalizace spoluúčasti klienta a využití jeho silných stránek,*
- *respektování důvěrnosti sdělených informací“²⁸.*

5.1.1 Motivace klienta

Navrácení dítěte zpět do rodiny je nejdůležitějším motivačním faktorem k tomu, aby s pracovníkem rodiče spolupracovali a vynakládali vlastní iniciativu vedoucí ke změně. S motivací souvisí podpora klienta, podporovat jeho schopnosti a vyzdvihnout jeho silné stránky, v neposlední řadě vést ho k samostatnosti. Pracovník může klientovi na základě podpory napomoci vytvořit si pozitivní vztah ke své osobě, pozdvihnout sebevědomí, a tím si klást další cíle a realizovat je. Každá skutečnost, dávající klientovi naději na návrat dítěte do rodiny, může být motivací. Touto skutečností může být například kontakt s umístěným dítětem, získání zaměstnání a zvýšení sociálního statusu, kladný přístup pracovníka a hodnocení a povzbuzení. Pozitivní vliv a motivace klienta má za důsledek vyvíjení jeho aktivity, což vede ke snaze řešit problém.

5.2 Sociální práce s rodinou před umístěním dítěte

Čím dříve je zahájena práce s rodinou, tím menší je prodleva, a zvyšuje se pravděpodobnost návratu dítěte do rodiny. **Včasná pomoc** závisí na sociálním pracovníkovi, který s rodinou pracuje. Spolupráci s rodinou je vhodné započít již před samotným podáním návrhu soudu, a to při setkání, na kterém pracovník rodinu a dítě seznamuje se záměrem podání návrhu a rekapituluje důvody k tomu vedoucí. Zde hraje důležitou roli **vhodná komunikace**, kdy nesmí dojít k nadřazenému postoji pracovníka a ponižování zúčastněných.²⁹

Rodina i dítě jsou již při prvním řízení u soudu seznámeni s místem, kam bude dítě umístěno. Avšak mnoho z nich netuší, jak proces převozu dítěte

²⁸ ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 32.

²⁹ Srov. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál s. r. o., 2008, s. 117.

probíhá, jak zařízení funguje, co tam dítě čeká a jaký bude přístup rodiny k němu v zařízení. Právě při této příležitosti, kdy pracovník zodpoví dotazy a informacemi připraví rodinu i dítě na vstup do zařízení (DÚ), může prokázat, že zde není pouze na výkon tohoto represivního opatření a na jeho dohled při průběhu odebírání dítěte z rodiny, ale je zde v první řadě jako **partner**, který nabízí pomocnou ruku.

Nedobrovolné opuštění rodiny dítě nese velmi emotivně, proto může pracovník zmírnit prvotní šok při vstupu do nového prostředí **důkladným podáním informací** o chodu zařízení, o možnostech rodinu v rámci pobytů navštěvovat a přijímat návštěvy rodiny v zařízení. Rodiče jsou informováni o povinnosti hradit ošetrovné a možnosti být od této povinnosti osvobozeni na základě dokladu o příjmu dávek sociální péče.

Častým dotazem jak dětí, tak rodičů, je nutná délka pobytu (zpočátku v DÚ, poté v dalším zařízení pro výkon ÚV). Celková délka, po jakou dobu bude dítě umístěno, není časově vymezena. Na základě tohoto může pracovník **začít rodinu a dítě motivovat ke změně**, a tím k navrácení dítěte do zpět rodiny.

V první fázi vyrovnávání se s budoucností umístění se snaží rodina i dítě obvinít soud, sociálního pracovníka. Je tedy nutno zúčastněným připomenou, na základě čeho došlo k odebrání dítěte a pomoci jim pochopit, že tak nebylo učiněno, aby bylo rodině ublíženo. Rodičům je připomínána **spolupráce při samotném převozu dítěte** a zdůraznění, že je tato možnost lepší, jelikož jsou až do poslední chvíle doprovázeny blízkou osobou. Dále je zdůrazněno, že v případě průběhu výkonu rozhodnutí je dítě více emotivně zatíženo a traumatizováno. Rodině i dítěti je nastíněna podoba a časový interval návštěv, které zákon o SPOD pracovníkovi ukládá.

Rodič by měl od pracovníka SPOD obdržet potřebné kontakty na zařízení, kam je dítě umisťováno.

„*Cílem SPOD je sanace rodin.*“³⁰ Avšak ne každá rodina může být dle Konvičkové sanována po umístění dítěte na základě PO, tzn., že nemůže být podporována psychosociálními službami poskytovanými v rámci

³⁰ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2007, s. 8.

multidisciplinárního týmu (nejčastěji tvořen pracovníkem SPOD, sociálním pracovníkem zařízení pro výkon ÚV či ředitelem, pracovníkem centra pro sanaci rodiny, soudcem). Dle nedostatků, pro které bylo vydáno PO, nelze sanovat rodinu, která ztratila bydlení a nemá jiné možnosti tuto situaci řešit, rodinu, kde bylo rodičem zneužito nebo týráno dítě, rodinu s alkoholikem či narkomanem či s psychiatricky nemocným rodičem.³¹

Sanace rodiny je též možná v době, než rozsudek o nařízení ÚV nabude právní moci, zvláště, je-li nabití právní moci oddáleno odvoláním se účastníka. V této chvíli si rodiče více uvědomují závažnost, jelikož již u soudu vyslechli pro ně negativní výrok o nařízení ÚV dítěti.

Před umístěním dítěte je také vhodné zkoumat, zda není možná jiná alternativa, než případné umístění do zařízení. V potaz přichází v první řadě oslovení širší rodiny či druhého rodiče, žijí-li odděleně. Oslovené osoby mívají obavy ze zvládnutí péče o dítě, po nařízení předběžného opatření jsou schopni svůj přístup přehodnotit.

5.3 Sociální práce s rodinou po umístění dítěte

Práce s rodinou a s dítětem po jeho odebrání z rodiny na základě usnesení soudu o vydání PO je zvláště důležitá, neboť při včasné nápravě nedostatků nemusí být ústavní výchova nařízena a dítě může být navráceno zpět do rodiny. U PO hraje roli čas v souvislosti se stanovenými lhůtami jeho platnosti a možnostmi jeho prodloužení.

Spolupráce s rodinou následuje i po nařízení ústavní výchovy soudem a v průběhu jejího výkonu, i zde hraje čas svou roli. *„Předpokladem úspěšného návratu dítěte do rodiny je včas zahájit spolupráci s rodinou. Do jednoho roku po nařízení ústavní výchovy mají rodiny zájem pracovat na odstranění jejích důvodů, po této lhůtě zájem rychle klesá. Cílem je navázat zpřetrhané citové vazby s rodinou a pomáhat rodinám změnit podmínky. Pokud to nelze, hledat vhodné*

³¹ Srov. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál s. r. o., 2008, s. 120.

formy náhradní rodinné péče. Nejrizikovější jsou první tři měsíce po návratu dítěte, doprovázení je potřeba nejméně 1 rok.“ (Průšová)³²

Povinnost pracovníků spolupracovat s klienty je přímo uložena zákonem o SPOD.

Pracovník SPOD navštěvuje a kontaktuje rodinu a dítě dle potřeby, nejméně jednou za tři měsíce. Při návštěvách hodnotí, zda dochází k nápravě nedostatků, pro které byla ÚV nařízena. V případě návštěv rodičů může pracovník srovnat rozdíl setkávání se rodiči v kanceláři jeho pracoviště či v rodinném prostředí. Pracovník by měl rodiče a dítě zaangažovat a motivovat k pozitivním změnám, které by mohly urychlit návrat dítěte do rodiny. Klient by měl z přístupu pracovníka SPOD vycítit opravdový zájem. Klient by měl mít zájem o pozitivní změnu, pokud ji i přes snahu motivace pracovníkem nemá, není možné si ji vynutit. V případě, že v rámci návštěv má klient potřebu pomoci od pracovníka, a to hned v několika případech, určí si po dohodě prioritní problém. Pracovník se snaží klienta vést k tomu, aby našel řešení sám. Výsledky jednání se pro budoucí kontrolu zapíše do záznamu. Pracovník v rámci návštěv motivuje rodiče i dítě k udržení vzájemných kontaktů, ať již písemných či telefonických.

V rámci návštěvy zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou aktuální informace o rodině dítěte předávány mezi pracovníkem SPOD a sociálním pracovníkem zařízení, příp. ředitelem. Jsou konfrontovány výpovědi rodičů o návštěvách zařízení a skutečně realizované návštěvy. Je hodnocen stav dítěte po návratech z pobytu u rodičů či jiných osob. Vzájemné prolnutí informací dokresluje reálné situace. Je hodnoceno chování dítěte a jeho pokroky dle závěrečné diagnostické zprávy DÚ. Na základě provedeného rozhovoru s dítětem jsou ucelovány informace získané jak od rodiny, tak od pracovníků zařízení. V případě nutnosti jsou projednávány útky dítěte ze zařízení, v rámci pohovoru jsou dítěti podány informace o porušování nařízení soudu a o nebezpečí, kterému jsou na útěku vystavovány.

³² HRUBÁ, J. *Kulatý stůl - výstup* [online]. 2008 [cit. 5. 5. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.skav.cz>.

Pro účely konání pobytů dítěte v rodině nebo u jiné osoby provádí pracovník SPOD šetření daného prostředí a vyhodnocuje vhodnost takového pobytu. K tomuto pobytu potom vydává své stanovisko. Při spolupráci s centrem pro sanaci rodiny v rámci multidisciplinárního týmu je s rodiči připravován a následně vyhodnocován průběh návštěv. Průběh návštěv v rodině je jedním z důkazů, zda rodiče dokáží zajistit řádnou péči a bezpečné prostředí. Jsou „zkouškou“, zda může být dítě navraceno do rodiny. Pokud nejsou shledány překážky i pro delší pobyt v rodině, je možné využít institutu podmíněného propuštění ze zařízení na základě souhlasu ředitele. V tomto případě je zkoumáno, zda odstranění nedostatků vedoucích k nařízení ÚV není jen krátkodobého rázu a zda je rodina schopna při každodenním fungování obstát. V tuto dobu je rodina navštěvována pracovníkem SPOD, který na průběh dohlíží. Je možné také sepsat s klientem dohodu o podmínkách pobytu a případných sankcích při jejich porušování.

V případě, že se v průběhu trvání ÚV naskytla možnost předat dítě do péče vhodných pěstounů, za předpokladu, že rodič pro danou chvíli nezajistil podmínky pro návrat dítěte zpět do rodiny, pracovník ve spolupráci s pracovníkem zabývajícím se náhradní rodinnou péčí započne potřebné úkony. V této chvíli je opět nutné rodiče o tomto kroku detailně informovat, a to ve snaze neztratit případnou motivaci. Pro řadu rodin je až nepřijatelné, aby výchovu dítěte zajišťovala i v případě dočasnosti cizí rodina. Toto může překonat dobrá spolupráce a kontakt rodiče s pěstounskou rodinou.

5.4 Sociální práce s rodinou po návratu dítěte do rodiny

Jestliže bylo dítě na základě rozhodnutí soudu navraceno do péče rodičů, následná práce s rodinou je postavena na formě dohledu. Tento dohled může být přímo nařízen soudem v rámci jednání o zrušení ÚV nebo je vykonáván po shledání potřebnosti a vhodnosti pracovníkem oddělení SPOD. Je důležité napomoci zajistit, aby se situace s odebráním dítěte neopakovala. Vyhledal-li

rodič odbornou pomoc již v průběhu pobytu dítěte v zařízení, je nanejvýš vhodné v následné péči odborníka setrvat. Takto můžou být překonány rizika relapsu.

6 Metodika výzkumu

Kvalitativní výzkum doplňuje a konkretizuje teoretickou část, zabývá se přímo otázkami z praxe sociálních pracovníků oddělení SPOD.

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda a s jakými obtížemi se sociální pracovníci oddělení SPOD setkávají při výkonu sociální práce s rodinami a s dětmi, kterým byla nařízena ústavní výchova, zda jsou zúčastněné strany nápomocny a jaké s nimi mají pracovníci zkušenosti, zda pracovníkům vyhovuje právní rámec. Podklady pro výzkum budou odpovědi pracovníků postavené na subjektivním vnímání.

6.2 Východisko výzkumu

Výzkum byl postaven na povinnosti pracovníků řídit se při výkonu své práce zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a na zkušenostech práce s klientem v rámci nařízené ÚV z praxe.

6.3 Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu byly subjektivní dojmy a postřehy pracovníků.

6.4 Výzkumná otázka

Pro přesnější směr výzkumu byla stanovena výzkumná otázka ve znění:
Jaké nedostatky vyplývají z výkonu sociální práce s rodinou a dětmi s nařízenou ústavní výchovou pro sociálního pracovníka?

6.5 Metody sběru dat

Při sběru dat byla využita induktivní metoda, která se na základě pozorování snaží objevit znaky pro společné sledované jevy a odhalit pravidelnosti. Sběr dat byl realizován prostřednictvím internetu. Tato metoda je použitelná pouze u osob, kterým je internet zpřístupněn a kteří s ním dokáží pracovat. V tomto je tato metoda pro širší veřejnost někdy omezena.

6.6 Technika sběru dat

Při sběru dat byl použit dotazník s otevřenými otázkami, tzn. respondent sám formuluje odpověď, který byl sestaven pro účely výzkumu pod vedením vedoucí této práce. Výhodou dotazníku je vypisování odpovědí respondenty, což šetří čas zadavateli dotazníku, neboť nemusí v rámci rozhovoru odpovědi sám zaznamenávat. Další výhodou je možnost oslovení respondentů určité cílové skupiny, v tomto případě sociálních pracovníků oddělení SPOD, a to v souvislosti s distribucí (v případě tohoto výzkumu elektronickým podáním – zaslání dotazníků emailem). Nevýhodou spatřuji v nemožnosti osobního kontaktu za účelem další průběžné sondáže a upřesnění odpovědí, či vysvětlení otázek respondentům.

6.7 Popis terénu šetření a výzkumný vzorek

Dotazníkové šetření bylo prováděno na vybraných odděleních SPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Osloveni byli sociální pracovníci na odděleních SPOD. Obecní úřady obce s rozšířenou působností byly vybírání v zastoupení za každý kraj po jednom. Výběr byl uskutečněn dle počtu obyvatel ve správním obvodu obce s rozšířenou působností a zaměřen na počet okolo 52 000 obyvatel dle vzoru správního obvodu Městského úřadu v Chebu, kde jsem vykonávala praxi. Výběr byl proveden z tabulek Vybraných ukazatelů správních

obvodů obcí s rozšířenou působností, které jsou dostupné na internetových stránkách Českého statistického úřadu³³.

Byly vybrány následující obce s rozšířenou působností:

Středočeský kraj: Beroun – 53 587 obyvatel ve správním obvodu,

Jihočeský kraj: Písek – 51 541 obyvatel ve správním obvodu,

Plzeňský kraj: Klatovy – 51 185 obyvatel ve správním obvodu,

Karlovarský kraj: Cheb – 52 736 obyvatel ve správním obvodu,

Ústecký kraj: Litoměřice – 58 672 obyvatel ve správním obvodu,

Liberecký kraj: Jablonec nad Nisou – 54 043 obyvatel ve správním obvodu,

Královéhradecký kraj: Jičín – 46 723 obyvatel ve správním obvodu,

Pardubický kraj: Chrudim – 82 330³⁴ obyvatel ve správním obvodu,

Vysočina: Havlíčkův Brod – 52 178 obyvatel ve správním obvodu,

Jihomoravský: Vyškov – 50 905 obyvatel ve správním obvodu,

Olomoucký kraj: Šumperk – 72 182³⁵ obyvatel ve správním obvodu,

Zlínský kraj: Uherský Brod – 53 756 obyvatel ve správním obvodu,

Moravskoslezský kraj: Třinec – 55 718 obyvatel ve správním obvodu.

Na odděleních SPOD bylo osloveno následující množství pracovníků, včetně vedoucích oddělení:

Městský úřad Beroun 7 pracovníků, Městský úřad Písek 10 pracovníků, Městský úřad Klatovy 7 pracovníků, Městský úřad Cheb 7 pracovníků, Městský úřad Litoměřice 11 pracovníků, Městský úřad Jablonec nad Nisou 11 pracovníků, Městský úřad Jičín 7 pracovníků, Městský úřad Chrudim 11 pracovníků, Městský úřad Havlíčkův Brod 6 pracovníků, Městský úřad Vyškov 7 pracovníků, Městský úřad Šumperk 13 pracovníků, Městský úřad Uherský brod 7 pracovníků, Městský úřad Třinec 7 pracovníků.

V celkovém počtu bylo tedy požádáno k zapojení se do výzkumu 111 pracovníků. Ve stanovené 3 denní lhůtě, během které proběhly 2 dny

³³ *Vybrané ukazatele ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností* [online]. © Český statistický úřad, 2009. Poslední aktualizace 14. 2. 2009 [cit. 2009-04-29]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1302-08>.

³⁴ V tomto kraji nebyly nalezeny přibližně stejně početné správní obvody, proto byl upřednostněn nejbližší vyšší.

³⁵ Totéž.

neúřední, 1 úřední den, bylo zpět zasláno pouze 12 vyplněných dotazníků, návratnost byla tedy 10,81 %. Výzkumu se nezúčastnili pracovníci z obecních úřadů obcí s rozšířenou působností: Písek, Litoměřice, Jičín, Třinec.

Adresy emailových schránek jsem dohledala na jednotlivých webových adresách úřadů.

6.8 Harmonogram výzkumu

Výzkum byl proveden v měsíci červnu 2009. Tomuto předcházela technická příprava dotazníku, jeho distribuce. Poté byla zjištěna návratnost a množství dotazníků správně vyplněných, a tím zařaditelných k vyhodnocení.

7 Výsledky a závěrečná zpráva

Na počátku bylo dotazování obecnějšího charakteru zaměřené na podmínky práce, od otázky č. 7 byly již pokládány otázky zaměřené na sociální práci s klienty a spolupráci s institucemi, identifikační údaje vyplňovali respondenti na konci dotazníku.

Pracovní podmínky a pracovní nasazení

Otázky:

- Máte ve svém pracovním prostředí možnost nerušeného rozhovoru s klientem?
- Cítíte se být přetíženi množstvím případů?
- Pokud jste v předchozí otázce odpověděli „ano“, v čem se tato skutečnost podle Vás odráží (např. kvalita rozhovoru s klientem, kvalita písemné dokumentace, aj.)?
- Je na Vašem pracovišti zajištěna možnost supervize?
- Považujete supervizi za důležitou ve Vašem oboru?
- Konzultujete se svými kolegy svá rozhodnutí a návrhy v jednotlivých případech?
- Uveďte prosím 3 nejbližší zařízení, kam v rámci návštěv dojíždíte (v km):

- Z důvodu značné vzdálenosti spojujete své služební cesty s přenocováním mimo domov?
- Daří se Vám angažovat se ve vztahu ke klientovi v úměrné míře nebo tuto míru překračujete, a tím se vydáváte z pracovních sil na úkor jiného případu či svého volného času?

Odpovědi:

Z odpovědí lze říci, že polovina pracovníků nemá možnost nerušeného rozhovoru. V Uherském Brodě mají pracovníci možnost rozhovoru v jiné místnosti, než je kancelář pracovníka. Jako rušící elementy uvádí: více pracovníků v kanceláři, vyvolávají systém, hluk z chodby. Nejhodnější podmínky pro přímý rozhovor s klientem mají oproti kanceláři v terénu a nejvíce klidu při rozhovoru s dítětem v zařízení, kde mohou být nerušeni, např. dětský pokoj.

Více než polovina dotázaných se cítí být přetížená množstvím případů. *„Pokud pracovník dostane např. auto, aby provedl šetření u svých klientů, musí během dopoledne navštívit třeba 10 klientů v různých obcích. Stačí se pouze rychle podívat na dítě, zjistit, zda mají jídlo v lednici a oblečení ve skříni a musí jet dál. Pracovat s rodinou (naučit je rozvrhnout finance, učit se s dětmi, prohovorit problém) není prostě čas.“*³⁶ Pracovník z Chebu uvádí: *„Cítím se být velmi přetížen při počtu 82 klientů, jedná se o umístěné děti, u kterých vykonávám návštěvy, nepočítaje návštěvy rodičů. Několikrát v týdnu realizuji návštěvy zařízení a rodin. V případě, že cestuji např. 10 - 11 hodin, práce mi zasahuje do mého volného času a bohužel odměna za obětovaný čas je nedosažitelná. Tato práce mě nenaplnuje, jelikož při počtu případů není prostor na kvalitní práci s klientem, proto své pracovní místo v současné době opouštím.“* Také se ukázalo, že nárůst práce s klienty je odlišný i podle času, např. na konci školního roku, po letních prázdninách. Pracovník má v jedné osobě mnoho funkcí, např. právník pro poradenství, moderátor, mediátor, toto souvisí se značnou zodpovědností, a přidá-li se velké množství případů, je práce vysilující. Pracovníci vidí omezené způsoby řešení případů a nedostatek terénních pracovníků, kteří by zajišťovali realizaci individuálního plánu v rodině. V jednom případě pracovník uvedl, že ví,

³⁶ Pracovník Městského úřadu v Šumperku.

co je to vyhoření. Přetíženost uvedli pracovníci všech kategorií délky praxe, z toho 4 pracovníci vykonávající praxi mezi 11 a 20 lety.

Většina oddělení SPOD supervizi zajištěnu má, jsou s ní spokojeni a považují ji za velmi důležitou. Ti pracovníci, kteří odpovídali „ne“, vyzdvihli její potřebu. Důvodem, proč není zajištěna, je finanční náročnost.

Pracovníci svá rozhodnutí s kolegy konzultují dle potřeby nebo v rámci porad konaných na oddělení.

Pracovníci cestují za účelem návštěvy dětí v zařízeních ve vzdálenostech od 20 – 370 km.

Pracovníci uváděli, že v rámci návštěv vzdálených zařízení nevyužívají možnost přenocovat na služební cestě. Jedinou výjimku tvoří pracovník z Městského úřadu v Chebu: „*Ano, v rámci návštěv využívám možnost přenocovat na služební cestě, ač nerad z osobních důvodů. Navštěvuji klienty ve značně vzdálených městech a některé se nacházejí ve vedle sebe sousedících krajích. Nespojit cestu by byla jak časová ztráta pro můj pracovní rozvrh, jelikož by bylo nutné provést další vzdálený výjezd, tak finančně nákladné.*“³⁷

Určit míru angažování se ve vztahu ke klientovi je ve složitých případech těžké. Většině pracovníkům se daří nepřekračovat jejich pomyslnou hranici a svůj pracovní program se snaží vhodně rozvrhnout. Zaujala mě tato odpověď: „*Je těžké říci, co je to úměrná míra, ale vždy do toho dáte něco ze svého volného času už jen tím, že si neustále případ přehráváte v hlavě...*“³⁸

Práce s rodinou a dětmi

Otázky:

- Pracujete s rodinou a dětmi od podání návrhu (na vydání předběžného opatření, na nařízení ÚV), přes pravomocné nařízení ÚV soudem, až po ukončení/zrušení ÚV, nebo klient přechází k jinému pracovníkovi v rámci Vašeho oddělení v určitých výše jmenovaných fázích?

³⁷ Pracovník Městského úřadu v Chebu.

³⁸ Pracovník Městského úřadu v Berouně.

- Vyvíjí rodina vlastní aktivitu ke zlepšení podmínek pro návrat dítěte v případě jeho odebrání na základě rozhodnutí soudem (předběžné opatření, rozsudek)?
- Jaká je orientační doba rozhovoru s jedním dítětem v zařízení v rámci návštěvy, a proč tomu tak je (uved'te prosím maximální i minimální dobu)?
- Kolik máte nejvíce dětských klientů v jednom zařízení?
- Považujete vykonanou návštěvu v tomto zařízení při uvedeném počtu klientů za kvalitně vykonanou práci?
- Jaké nejčastější problémy v rámci návštěv řešíte v pohovoru s dětmi a s rodiči?
- Mají někdy klienti sklony Vás zneužívat a přichází za Vámi i s problémy, které by mohli vyřešit i bez Vaší pomoci, nebo které nespadají do Vašich kompetencí?
- Jste zásadoví nebo pomůžete?
- V případě, že v rámci povinných návštěv jsou rodiče neznámého bydliště, jak postupujete v jejich dohledání a v jaké frekvenci? Jste v dohledání úspěšní?
- Má útekovost dětí ze zařízení, a nebo účelové prodlužování pobytu mimo zařízení (př. pobyt u rodičů) vliv na Vašem příštím stanovisku k udělení ne/souhlasu k žádosti o pobyt mimo zařízení?
- Byli jste již konfrontováni argumentem, že při vydání nesouhlasu k pobytu bráníte ve styku s rodinou?
- V jakých případech navrhuje zrušení ÚV?
- Spolupracujete se zařízeními na přípravě výstupu dětí v případě ukončení ÚV zletilostí?
- Pokud ano, jste úspěšní při nápomoci splnění představ svého klienta (bydlení a práce v preferovaném městě, aj.)?

Odpovědi:

Oslovení pracovníci pracují s rodinou kontinuálně od počátku, bez ohledu na nařízení či zrušení ÚV. Výjimku tvoří systém oddělení SPOD v Chebu, kdy práci s rodinou po nabytí právní moci rozsudku o nařízení ÚV zajišťuje k tomu vyčleněný pracovník.

Z odpovědí pracovníků vyplývá, že je spíše více rodin, které nevyvíjejí aktivitu, aby jim bylo dítě navraceno. Mnohým vyhovuje, že se o dítě materiálně postará stát.

Dle vyjádření pracovníků je orientační doba rozhovoru při návštěvách umístěného dítěte minimálně 10 minut, maximálně 3 hodiny. Nejvíce udávaným průměrem je 1 hodina. Pouze v jednom případě pracovník odůvodnil časovou mez rozhovorů, a to tak, že je časově omezen z důvodu dojíždění do vzdálenějšího zařízení.

V jednom zařízení mají pracovníci umístěné klienty v nejvyšším počtu: 15 (pracovník z Městského úřadu v Chebu), 7, 6, 4, 3, 2, 1.

V návaznosti na předchozí odpovědi se pracovníci domnívají, že zde vykonaná práce je kvalitní. Výjimku zde tvoří pracovník z Městského úřadu v Chebu: *„Samořejmě je mou snahou práci zde vykonat kvalitně, avšak při počtu 15 klientů v zařízení je nutné některé rozhovory zkrátit a zjišťovat opravdu jen nejdůležitější informace. Proto zde dětem nabízím možnost kdykoliv mě kontaktovat. Kontaktují mě dopisy či emailem.“*

Jako nejčastější probíraná problémová témata s dětmi uvádí: krádeže v zařízení a násilí mezi dětmi, zájem o rodiče, nerespektování autorit, školní problémy, touha po návratu domů, nezájem rodičů, útky a pozdní návraty z pobytu u rodičů. S rodiči řeší tyto problémy: pobyty dětí a včasné odjezdy, finanční nedostatky, nehrazení ošetrovného v zařízení, nezájem o zlepšení podmínek, nezaměstnanost.

Na otázku, zda mají klienti tendenci „zneužívat“ pracovníky a přichází s problémy, které jsou schopni vyřešit sami, odpověděli dotazovaní shodně, jde o častý model chování většiny klientů.

V souvislosti s předchozí odpovědí jednají pracovníci zásadově ve většině případů, v případě, že nejsou momentálně pracovně zatíženi, udělají výjimku. Jednají také individuálně.

Pracovník se snaží získat informace od dětí, ze širší rodiny a spoluprací s oddělením výplaty sociálních dávek, z registru obyvatel. Informace se snaží aktualizovat jednou za 3 měsíce. Úspěšnost hodnotí z poloviny případů.

Pracovníci při vydávání ne/souhlasu k pobytu dítěte mimo zařízení přistupují k jednotlivým případům individuálně a zohledňují četnost úteků a chování dítěte v zařízení. Vliv na rozhodnutí však útekovost dítěte má.

Většina pracovníků uvádí zkušenost s obviněním, že brání styku dítěte s rodinou.

Zrušení ÚV navrhuje v případě, že došlo k nápravě: rodiče zajistili vhodné bydlení, byla ukončena povinná školní docházka dítěte, a v případě, že je záruka, že rodič zvládne péči o dítě.

Pracovníci jsou nápomocni s přípravou podmínek před výstupem klienta ze zařízení, většina však vyčkává vyžádání si této spolupráce. *„Bylo by žádoucí využívat případové konference a individuálního plánování.“³⁹*

Ve většině případů je nemožné splnit všechny požadavky klienta na zajištění přípravy zázemí po ukončení ÚV.

Spolupráce s institucemi

Otázky:

- Setkali jste se při soudním jednání o vydání předběžného opatření či o návrhu na umístění dítěte s nesouhlasem soudu, ačkoliv jste měli dostatečně odůvodněná tvrzení?
- Rozhodují některé příslušné soudy dle Vašeho názoru se zbytečnými odklady, tedy proti zájmu dítěte, a tím znesnadňují Vaši práci s klienty?
- Setkali jste se někdy u soudců s tím, že s Vámi jednali jako s „otravným“ sociálním pracovníkem, který přiděluje práci?
- Jste spokojeni s obsahem vyžádaných zpráv o klientovi od oslovených institucí? Pokud můžete, rozveďte.
- Setkali jste se při návštěvě zařízení s nedostatky (§ 29/6, z. č. 359/99 Sb.) a s porušením práv dítěte? Prosím, uveďte.
- Měli jste problém s vedením zařízení při řešení konkrétních nedostatků, příp. jste byli nuceni kontaktovat zřizovatele?
- Narušila tato zkušenost Vaše vztahy či dokonce vyústila v neuctivé chování a v „naschvály“ ze strany zařízení? Jak se toto projevovalo?

³⁹ Pracovník Městského úřadu v Uherském Brodu.

- Je-li dítě s nařízenou ÚV na útěku ze zařízení, snaží se dle Vašeho názoru všechny zainteresované instituce o jeho urychlený návrat do zařízení? A s kterými institucemi máte zkušenost, že takto nespolupracují?
- Máte s jednotlivými zainteresovanými institucemi vytvořen multidisciplinární tým, který zasedá k případovým konferencím?
- Nachází se ve Vašem správním obvodu instituce zajišťující sanaci rodiny (např. o. s. Střep – České centrum pro sanaci rodiny, které právě nabízí registrovanou službu: sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi)? Prosím, jmenujte.

Odpovědi:

Pracovníci mají zkušenost s odmítnutím soudu nařídit ÚV, ačkoliv podali průkazné důvody k umístění. „*Bylo mi vysvětleno, že soudy jednájí nezávisle.*“⁴⁰

Většina pracovníků nesdílí názor, že soudy nejednají bez zbytečných odkladů, ve dvou případech byla zmíněna zkušenost jiných pracovníků, osobní zkušenost jedna.

Téměř polovina pracovníků uvedla, že si se soudci vycházejí vstříc. Negativní zkušenost byla zaznamenána v případě podání PO před končící službou soudce.

Nejčastěji neúplné či nedostatečné zprávy podávají školy – základní, střední a učiliště.

Téměř většina dotázaných neshledala v zařízení, kde je dítě umístění, nedostatky. Ti, kteří se s nimi setkali, uvádí: zařízení pracovníka neinformuje o útěku dítěte, zařízení neumožnilo pohovor s dítětem v rámci návštěvy – neinformovali ho o plánované návštěvě a pustili ho na vycházku, propuštění dítěte na pobyt do rodiny bez vyžádání stanoviska pracovníka oddělení SPOD, fyzické trestání dětí, nepřijetí dítěte do DÚ po vydání PO.

V jednom případě byly nedostatky zařízení hlášeny zřizovateli.

V případě zjištění nedostatků na straně zařízení vztahy ochladly.

Méně než polovina pracovníků má zkušenost s absencí snahy o návrat dítěte, které je na útěku, a to ze strany Policie ČR a samotného zařízení, které nepodává potřebné informace.

⁴⁰ Pracovník Městského úřadu v Chebu.

Multidisciplinární tým, který zasedá k případovým konferencím, je vytvořen ve dvou případech.

Instituce zajišťující sanaci rodiny (sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi) jsou v těchto správních obvodech:

Beroun: o. s. Střep,

Klatovy: nenachází se,

Cheb: o. s. Útočiště,

Jablonec nad Nisou: o. s. Host, o. s. Compitum,

Chrudim: o. s. Amalthea, Archa – SVP, Centrum J. J. Pestalozzi,

Havlíčkův Brod: nenachází se,

Vyškov: pracovník uvedl, že není známo,

Šumperk: FOD,

Uherský Brod: „od dubna 2009 je v našem městě zřízena sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi“⁴¹. Pokud je možnost sanování rodin ve správním obvodu, je zde důvodný předpoklad spolupráce s oddělením SPOD.

Pracovník vs. zákon

Otázky:

- Jaké výhody a nevýhody Vám činí změna zkrácení časového intervalu mezi jednotlivými návštěvami dětí v zařízení pro výkon ÚV a jejich rodičů (novela z. č. 359/1999 Sb., § 29/2a, 2b) ve Vaší praxi?
- Co byste v tomto případně změnili?
- Cítili jste se v některých případech svázání zákonem či Vám činil překážky a tím jste nemohli v krátkém čase jednat ve prospěch klienta (rodič, umístěné dítě, příp. před umístěním, zainteresovaná osoba)?

Odpovědi:

Výhody zkrácení intervalu návštěv klientů spatřují pracovníci v získávání aktuálnějších informací, prohloubení vztahu s klientem a získání větší důvěry zvláště u dětí. Nevýhody spatřují v časové náročnosti.

⁴¹ Pracovník Městského úřadu v Uherském Brodu.

V jednom případě by pracovník žádal větší flexibilitu mezi termíny návštěv.

V pěti případech se pracovníci cítili být svázáni zákonem či činil překážky a tím nemohli v krátkém čase jednat ve prospěch klienta.

Mimo výše uvedené dotazy jsem u pracovníků zjišťovala, zda má četnost případů nařízení ústavní výchovy vzrůstající tendenci. Čtyři pracovníci nárůst vnímají.

Identifikační část

- Pohlaví

Počet žen, které se do výzkumu zapojily, byl v počtu 8, počet mužů činil 4.

- Věk

Do věkového rozmezí do 25 let se nezařadil žádný respondent, 26 – 45 let se zařadilo 7 dotazovaných, věk 46 let a výše uvedlo 5 dotazovaných. Tato rozmezí byla vybrána dle Langmeiera, Krejčířové⁴².

- Délka praxe

Možnost odpovědi „absolvent“ nebyla uvedena v žádném dotazníku. Délku praxe do 2 let uvedli 4 dotazovaní, do 5 let uvedl jeden respondent, do 10 let uvedl taktéž jeden respondent, délku do 20 let uvedlo 6 pracovníků.

- Název agendy

Kurátora pro děti a mládež vykonávají 4 dotazovaní, z toho jeden na pozici vedoucího oddělení SPOD. Zbývajících 8 pracovníků vykonává agendu terénního sociálního pracovníka.

- Městský úřad

Beroun – 2 pracovníci,

Klatovy – 1 pracovník,

Cheb - 1 pracovník,

Jablonec nad Nisou – 3 pracovníci,

Chrudim – 1 pracovník,

Havlíčkův Brod – 1 pracovník,

Vyškov – 1 pracovník,

Šumperk – 1 pracovník,

⁴² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, str. 161.

Uherský Brod – 1 pracovník.

7.1 Shrnutí výsledků

Pracovní podmínky a pracovní nasazení

Pracovní podmínky na jednotlivých pracovištích jsou poměrně shodné. Největším nedostatkem je zde kancelářské prostředí, kde nelze zajistit z technických důvodů nerušené rozhovory s klienty. Nejlépe se daří rozhovor realizovat v rodinném prostředí zařízení pro výkon ústavní výchovy či v DÚ. Nedostatek času potřebného pro práci s klienty v terénu vzniká důsledkem přetíženosti pracovníků případy. Pracovníci jsou nuceni selektovat případy i s ohledem na blížící se lhůty. Z tohoto vyplývá, že stěžejním nedostatkem je nedostatečný počet pracovníků na odděleních SPOD. Přetížení případy se cítí být hlavně pracovníci ve věkové kategorii 26 – 45 let. Nedostatkem v případě výkonu agendy pracovníka z Chebu je personální nedostatečnost. Nedostatkem je v rámci pracovních podmínek také absence odborné supervize, kterou pracovníci postrádají. Ti, kteří mají možnost supervizí na oddělení SPOD, si chválí její přínosnost.

Práce s rodinou a s dětmi

Nedostatkem při práci s rodinou a s dětmi se stává malý časový prostor, opět v návaznosti na množství případů. Potřeba často opakovaného rozhovoru s klientem bývá utlačována časem a vzdáleností klienta, požadavek dostatečného času na rozhovor je o to větší, jsou-li projednávána důležitá témata. Nedostatek času na rozhovory se prolíná též s pracovními podmínkami. Kvalita práce s rodinou a dětmi se též odráží v množství případů na jednoho pracovníka. Dalším nedostatkem je nutnost opakovaného prokazování pracovníka, že se snažil vyhledat a kontaktovat rodiče, kteří odmítají kontakt s umístěným dítětem a nemají zájem na jeho navrácení do rodiny. Při výstupu dětí ze zařízení pro výkon ÚV je nedostatkem absence spolupráce mezi pracovníkem a zařízením. V této souvislosti byl jedním respondentem uveden návrh využít případových

konferencí a individuálního plánování. Bohužel k naplnění představ jsou nedostatkem malé možnosti k zajištění zázemí po ukončení ÚV.

Spolupráce s institucemi

Nedostatky vyplývají ze spolupráce soudů, kdy se soudce a pracovník oddělení SPOD neshodují ve výroku, z přístupů k pracovníkovi, kdy vyjadřují nelibost při podání návrhů. Nedostatky se nachází i ve spolupráci se školami, které podávají nedostatečné a neúplné písemné zprávy o žácích. V rámci spolupráce se zařízeními, kam je dítě umístěno, se nachází nedostatky v podávání informací o dětech, a to v případě, že se dopustí útěku, a dále v rámci nezajištění přítomnosti dítěte v zařízení pro účely vykonání návštěvy pracovníkem oddělení SPOD, propuštění dítěte na pobyt mimo zařízení bez vyžádání stanoviska oddělení SPOD (riziko neproověřeného prostředí). Dalšími nedostatky zařízení jsou fyzické tresty dětí či nepřijetí dítěte do DÚ po vydání PO. Nedostatky se ukázaly být i ve spolupráci s Policií ČR, a to při součinnosti hledání dítěte, které je na útěku. Taktéž sama zařízení nespolupracují a nepodávají informace o možných místech pobytu dítěte. Dalším nedostatkem dle pracovníků je absence multidisciplinárního týmu, který by se scházel k případovým konferencím.

Pracovník vs. zákon

V souvislosti povinných návštěv umístěných dětí a rodičů pracovníkem oddělení SPOD je nedostatkem opět čas. Při množství případů spatřují pracovníci dodržování termínů za časově náročné. Nedostatek je spatřován také ve výkladu zákona na jednotlivých oddělení SPOD, ale i na krajských úřadech. Nedostatkem se ukázal být sám zákon o SPOD, který pracovníkům činí překážky a tím stěžuje práci s klientem.

Diskuze

Nejprve bych se ráda v této kapitole vyjádřila k respondentům. Velmi mě překvapila malá účast pracovníků na tomto výzkumu. Předpokládala jsem alespoň 70 % úspěšnost návratnosti dotazníků. Email potvrzující přečtení mé žádosti o vyplnění dotazníku jsem obdržela pouze v 54 případech (připomínám, že dotazník byl zaslán 111 pracovníkům). Velmi mě zaráží, že zbytek dotazovaných neotvírá své emailové schránky, vezmeme-li v potaz, že v současné době je možné zaslat pracovníkovi elektronickou podobu žádosti, která je zpracovávána přes spisovou službu. Email potvrzující přečtení mé žádosti o vyplnění dotazníku jsem obdržela i od pracovníků z městských úřadů, které se výzkumu neúčastnili. Je možné, že by tento výsledek účasti mohl nasvědčovat o vytíženosti pracovníků.

Dále jsem byla překvapena formulací odpovědí respondenta, který se nachází ve vedoucí pozici oddělení SPOD. Některé odpovědi byly uvedeny v odlehčené formě s přidáním citoslovců. V některých případech byl znatelný údiv, že se dotazuji na tak „jasné a samozřejmé věci“. Forma odpovědí na mě působila, že se respondent domnívá, že ho „zkouším“ ze znalostí.

Nyní bych přistoupila k obsahu odpovědí respondentů a způsobu prezentace odpovědí. Odpovědi pracovníků jsem vždy shrnula do dílčích rekapitulací. V některých případech byla přidána citace odpovědi pracovníka, která směr ostatních odpovědí dokreslila. V případě, že u vyhodnocení odpovědí respondentů není specifické rozdělení dle identifikačních údajů, má se za to, že zde není nápadná a vypovídající shoda. Uváděné pohlaví respondenty nepřineslo při vyhodnocení dotazníků rozdílný pohled mužů a žen. Je možné, že při větší návratnosti dotazníků bych rozdílné pohledy dle pohlaví pracovníků našla.

K závěru, který je uveden v další kapitole, bych uvedla následující. V souvislosti s výzkumnou otázkou vyplynuly z dotazníkového šetření nedostatky, které jsem rozdělila do ucelených skupin.

Pracovní zázemí pracovníků je značně důležité a do jisté míry se v souvislosti s ním může odrážet i kvalita práce. Na základě svých zkušeností s klienty na oddělení SPOD mohu říci, že klient se lépe „otevívá“ při nerušeném

rozhovoru. Soukromí v kanceláři má však také svá negativa, a to je např. snadné rozvolnění emocí. Se zjištěnými nedostatky se ztotožňují.

Také se zjištěnými nedostatky při práci s rodinou a s dětmi se ztotožňují.

K nedostatkům ve spolupráci s institucemi bych dodala nevhodně vedenou dokumentaci v některých zařízeních pro výkon ÚV, nepřipravenost či dokonce nedostupnost dokumentace, do které je pracovník oddělení SPOD oprávněn nahlížet, dále podporování lhaní u dětí, aby se některé informace „nedonesli“ pracovníkovi, a dále umožňování útěků problémovým klientům.

Nedostatky na straně zákonů spatřuji v jejich nenávaznosti, př. po zletilosti dítěte, u kterého byla ÚV soudem prodloužena, zařízení požadují stanovisko pracovníka oddělení SPOD k pobytu mimo zařízení dle svých předpisů, zákon o SPOD však požaduje vydání stanoviska pracovníka pouze u nezletilého dítěte.

Závěr

V závěru bych chtěla uvést, že ačkoliv se výzkumu účastnil nízký počet sociálních pracovníků oddělení SPOD, přesto bylo dosaženo výsledků, které ukázaly nedostatky znesnadňující pracovníkům práci s klienty s nařízenou ústavní výchovou a jejich rodinami. Vlivem nízké návratnosti dotazníků bohužel nemohu výsledky považovat za všeobecné mínění sociálních pracovníků oddělení SPOD. Domnívám se, že tato bakalářská práce, a to i v případě výzkumu, má svůj smysl a že může být inspirací pro další zpracování.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

MVČR. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995 – 2004*. MVČR – odbor prevence kriminality. 2008. ISBN neuvedeno.

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BERG, I. K. *Posílení rodiny*. Praha: Institut pro systemickou zkušenost, 1992. ISBN neuvedeno.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0 .

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-226-8.

MOŽNÝ, I. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář a předpisy související. 3. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-00-1.

ŠTURMA, J. Rodina známá neznámá. *Můžeš. Noviny o překonání bariér*. 3/2007.

HOVORKA, D. *Aktuální problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí*. MPSV - odbor rodinné politiky. [online] © Brno. Kancelář veřejného ochránce práv. [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: http://www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Mgr.%20Daniel%20Hovorka%20-%20MPSV.ppt.

HRUBÁ, J. *Kulatý stůl - výstup* [online]. 2008 [cit. 5. 5. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.skav.cz>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: MPSV. [cit. 2009-05-05]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/984>.

MINISTERSTVO VNITRA. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti* [online]. Praha: MV – odbor prevence kriminality, posl. Aktualizace 16.10.2007 © 2005 [cit. 2009-05-01]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz>.

Pravomocná rozhodnutí soudu v řízení o nezletilých dětech – počet věcí [online]. Praha [cit. 2009-06-01]. Dostupné na WWW: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=399&d=35355>.

Rychlá informace [online]. © Český statistický úřad, 2009 [cit. 2009-04-29]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031309.doc>.

Vybrané ukazatele ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností [online]. © Český statistický úřad, 2009. Poslední aktualizace 14. 2. 2009 [cit. 2009-04-29]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1302-08>.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákon. [online]. Praha: MŠMT, © 2006 [cit. 2009-06-06]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

Seznam použitých zkratk

ČR – Česká republika

DD – Dětský domov

DÚ – Diagnostický ústav

DDÚ – Dětský diagnostický ústav

DÚM – Diagnostický ústav pro mládež

FOD – Fond ohrožených dětí

MZ – Ministerstvo zdravotnictví ČR

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MV – Ministerstvo vnitra

OSŘ – Občanský soudní řád

OV – Ochranná výchova

PO – Předběžné opatření

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

SVP – Středisko výchovné péče

Seznam příloh

1. Dotazník

Příloha

DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Zdeňka Drozčáková a studuji na Jihočeské univerzitě, fakulta teologická, obor Sociální a charitativní práce. Tento anonymní dotazník je součástí mé bakalářské práce nazvané Sociální práce s rodinami a dětmi s nařízenou ústavní výchovou, který poslouží ve výzkumné části.

Domnívám se, že ve Vaší praxi stojí řada úskalí, které Vám ztěžují práci. A právě tímto směrem jsem se rozhodla svůj výzkum zaměřit.

Otázky použité v dotazníku jsou otevřeného typu, proto je na Vašem uvážení, jak se k dané otázce vyjádříte. Otázky jsou kladeny stále v kontextu ústavní výchovy. Dotazník obsahuje 25 otázek, některé jsou následně děleny na a, b, c. Při vyhodnocování dotazníku se zavazuji, že v žádném případě nebudou uváděna jména respondentů.

Vyplněný dotazník prosím odešlete zpět na emailovou adresu: drozcakova@email.cz, a to do tří dnů od jeho obdržení.

Děkuji Vám za spolupráci, která vede alespoň k částečnému objasnění náročnosti Vaší práce.

Zdeňka Drozčáková

Otázky:

1. Máte ve svém pracovním prostředí možnost nerušeného rozhovoru s klientem?

2a. Cítíte se být přetížení množstvím případů?

2b. Pokud jste v předchozí otázce odpověděli „ano“, v čem se tato skutečnost podle Vás odráží (např. kvalita rozhovoru s klientem, kvalita písemné dokumentace, aj.)?

3. Má dle Vašeho názoru četnost případů (nařízená ústavní výchova) vzrůstající tendenci?

4. Konzultujete se svými kolegy svá rozhodnutí a návrhy v jednotlivých případech?

5a. Je na Vašem pracovišti zajištěna možnost supervize?

5b. Považujete supervizi za důležitou ve Vašem oboru?

6. Nachází se ve Vašem správním obvodu instituce zajišťující sanaci rodiny (např. o. s. Střep – České centrum pro sanaci rodiny, které právě nabízí registrovanou službu: sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi)? Prosím, jmenujte.

7. Pracujete s rodinou a dětmi od podání návrhu (na vydání předběžného opatření, na nařízení ÚV), přes pravomocné nařízení ÚV soudem, až po ukončení/zrušení ÚV, nebo klient přechází k jinému pracovníkovi v rámci Vašeho odd. v určitých výše jmenovaných fázích?

8a. Vyvíjí rodina vlastní aktivitu ke zlepšení podmínek pro návrat dítěte v případě jeho odebrání na základě rozhodnutí soudem (předběžné opatření, rozsudek)?

8b. Daří se Vám angažovat se ve vztahu ke klientovi v úměrné míře nebo tuto míru překračujete, a tím se vydáváte z pracovních sil na úkor jiného případu či svého volného času?

9. Setkali jste se při soudním jednání o vydání předběžného opatření či o návrhu na umístění dítěte s nesouhlasem soudu, ačkoliv jste měli dostatečně odůvodněná tvrzení?

10. Rozhodují některé příslušné soudy dle Vašeho názoru se zbytečnými odklady, tedy proti zájmu dítěte, a tím znesnadňují Vaši práci s klienty?

11. Setkali jste se někdy u soudců s tím, že s Vámi jednali jako s „otravným“ sociálním pracovníkem, který přidělovává práci?

12. Jste spokojeni s obsahem vyžádaných zpráv o klientovi od oslovených institucí? Pokud můžete, rozveďte.

13a. Jaké výhody a nevýhody Vám činí změna zkrácení časového intervalu mezi jednotlivými návštěvami dětí v zařízení pro výkon ÚV a jejich rodičů (novela zákona č. 359/1999 Sb., § 29 odst. 2 písm. a, odst. 2 písm. b ve Vaší praxi)?

13b. Co byste v tomto případně změnili?

14. Jaká je orientační doba rozhovoru s jedním dítětem v zařízení v rámci návštěvy, a proč tomu tak je (uved'te prosím maximální i minimální dobu)?

15a. Kolik máte nejvíce dětských klientů v jednom zařízení?

15b. Považujete vykonanou návštěvu v tomto zařízení při uvedeném počtu klientů za kvalitně vykonanou práci?

16a. Setkali jste se při návštěvě zařízení s nedostatky (§ 29 odst. 6, zákon č. 359/99 Sb.) a s porušením práv dítěte? Prosím uveďte je:

Nedostatky zařízení:

Porušená práva dítěte:

16b. Měli jste problém s vedením zařízení při řešení konkrétních nedostatků, příp. jste byli nuceni kontaktovat zřizovatele?

16c. Narušila tato zkušenost Vaše vztahy či dokonce vyústila v neuctivé chování a „v naschvály“ ze strany zařízení? Jak se toto projevovalo?

17a. Jaké nejčastější problémy v rámci návštěv řešíte v pohovoru s dětmi a s rodiči?

Děti:

Rodiče:

17b. Mají někdy klienti sklony Vás „zneužívat“ a přichází za Vámi i s problémy, které by mohli vyřešit i bez Vaší pomoci, nebo které nespadají do Vašich kompetencí? Jste zásadoví nebo pomůžete?

18a. V případě, že v rámci povinných návštěv jsou rodiče neznámého bydliště, jak postupujete v jejich dohledání a v jaké frekvenci?

18b. Jste v dohledání úspěšní?

19a. Uveďte prosím 3 nejvzdálenější zařízení, kam v rámci návštěv dojíždíte (v km):

19b. Z důvodu značné vzdálenosti spojujete své služební cesty s přenocováním mimo domov?

20a. Je-li dítě s nařízenou ÚV na útěku ze zařízení, snaží se dle Vašeho názoru všechny zainteresované instituce o jeho urychlený návrat do zařízení?

20b. S kterými institucemi máte zkušenost, že takto nespolupracují?

21a. Má útekovost dětí ze zařízení a nebo účelové prodlužování pobytu mimo zařízení (př. pobyt u rodičů) vliv na Vašem příštím stanovisku k udělení ne/souhlasu k žádosti o pobyt mimo zařízení?

21b. Byli jste již konfrontováni argumentem, že při vydání nesouhlasu k pobytu bráníte ve styku s rodinou?

22. V jakých případech navrhuje zrušení ÚV?

23a. Spolupracujete se zařízeními na přípravě výstupu dětí v případě ukončení ÚV zletilostí?

23b. Pokud ano, jste úspěšní při nápomoci splnění představ svého klienta (bydlení a práce v preferovaném městě, aj.)?

24. Cítili jste se v některých případech svázáni zákonem či Vám činil překážky a tím jste nemohli v krátkém čase jednat ve prospěch klienta (rodič, umístěné dítě, příp. před umístěním, zainteresovaná osoba)?

25. Máte s jednotlivými zainteresovanými institucemi vytvořen multidisciplinární tým, který zasedá k případovým konferencím?

Prosím, uveďte pohlaví:

Zařaďte se, prosím, do věkové kategorie v rozmezích: 20 – 25 let, 26 – 45 let, 46 let a více.

Zařad'te se, prosím, dle délky své praxe: absolvent, do 2 let, do 5 let, do 10 let, do 20 let, 21 let a více.

Název agendy, kterou vykonáváte:

MěÚ:

Děkuji Vám za Váš čas a přeji mnoho pracovních úspěchů!

Abstrakt

DROZČÁKOVÁ, Z. *Sociální práce s rodinami a dětmi s nařízenou ústavní výchovou*. České Budějovice 2009. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce L. Maliňáková.

Klíčová slova: rodina, sociální práce, ústavní výchova, sociálně-právní ochrana dětí, úkony sociálního pracovníka

Práce se zabývá sociální prací s rodinami a dětmi s nařízenou ústavní výchovou, která je vykonávána sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Teoretická část charakterizuje pojem rodina, seznamuje s rizikovými faktory v rodině, vymezuje pojem sociálně-právní ochrana dětí a ústavní výchova. Pozornost je dále věnována úkonům sociálního pracovníka v kontextu ústavní výchovy. V praktické části jsou zjišťovány nedostatky v sociální práci s rodinou a umístěnými dětmi. Respondenty jsou sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí. V rámci výzkumu byly zjištěny nedostatky v oblasti pracovního zázemí, nedostatky při výkonu sociální práce, ve spolupráci s institucemi a nedostatky spojené s právní úpravou.

Abstract

DROZCAKOVA, Z. *The social work with family and children with institutional upbringing injunction*. České Budejovice 2008. Bachelor Thesis. The University of South Bohemia in České Budejovice. The Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Supervisor L. Malináková.

Keywords: family, social work, family, institutional upbringing , social law protection of children, acts of the social worker.

The thesis deals with social work with children and families with the institutional upbringing injunction, which is executed by social workers from the department of social law protection of children. The theoretical part generally characterizes the terms family, introduces risk factors in families and defines the term social law protection of children and institutional upbringing. Attention is paid to acts of the social worker in context of institutional upbringing. The practical part is about ascertained deficiencies of social work with family and placed children into institutional care. The respondents of this research are social workers of the department of protection of children according to social-law social law protection of children. In terms of research were to be ascertained deficiencies in working facilities, deficiencies in the exercise of social work in cooperation with other institutions and deficiencies connected to legal regulations.